

ma, ki je bila s strani feminizma ostro kritizirana in zavračana, saj naj bi, implicitno, podeljevala privatno, domačo, gospodinjstvo sfero vlogi ženske in javno, politično sfero vlogi moškega, kar neposredno krši enako vrednotenje vsakega posameznika ne glede na njegove podedovane, in v tem kontinogenčne, lastnosti. To je tudi delitev, ki določa mejo, do katere je državi dopuščeno legitimno poseganje v posameznika zaradi zaščite posameznikovih pravic. Avtor predlaga uveljavitev *ethic of care* kot etike ženskega principa, namesto *ethic of justice*, ki ga ima za etiko moškega principa, ki naj bi postopoma pripeljala do stanja v katerem bo vsak dobil po svojih potrebah. V zaključnem poglavju skuša avtor postaviti potrebo kot moralno osnovo za politično organiziranje ter hkrati izzvati domnevno suverenost in primarnost posameznikovih želja, kot jih zagovarjajo liberalci. Liberalci zavračajo objektivne potrebe zaradi njihove vrednotne posredovanosti, opredeljujejo jih kot metafizične konstrukte, ki imajo malo opraviti z dejanskimi željami in preferencami posameznika. Predvsem pa objektivnim potrebam 'zamerijo' njihovo avtoritativno naravo in možnost določanja vrst in obsega potreb s strani drugega, to fantazmo določanja in (posledičnega) vsiljevanja določenih potreb pa vidijo kot eklatantno in totalitarno omejevanje človekove svobode. Hkrati pa nam liberalci na vsakem koraku dokazujejo, da so sprevideli omejenost koncepta formalne negativne svobode, predvsem glede nujne povezanosti želja in potreb ter prepletenosti pravic in dolžnosti.

Neprimernost liberalnih konceptov izhaja iz njihove začetne zavezanosti in zagovarjanja abstraktnega, avtonomnega in egoističnega posameznika, kar nujno siromaši potencialne, ki bi jih enakost, svoboda, pravičnost in pravice lahko zaobsegali. Premisa o enakosti ljudi, prav tako centralna v liberalistični politični filozofiji, potrebuje za svoje polno uresničitev več od deklariranega omejevanja poseganja na različna področja človekovega življenja, potrebuje bolj substancionalno določeno svobodo, dostop do družbenih in materialnih virov, ki bodo šele omogočili avtonomnost posameznika. Nujno je tudi spoznanje o vzpostavitvi si-

stema socialne pravičnosti, enakovrednem vrednotenju tako političnih in državljskih kot tudi socialnih, ekonomskih in kulturnih pravic.

Analiza, ki nam jo ponuja *Ramsay*, je pesimistična glede prihodnjega razvoja liberalne politične misli vse dokler bo le-ta predpostavljala kapitalistični način produkcije in atomiziranega posameznika kot svoje temeljno miselno izhodišče. Z analizo temeljnih konceptov pa nam prikaže stopnjo do katere je liberalizem pri svojem razvoju prišel, probleme in (objektivne) meje s katerimi je ob svojem dogrjevanju soočen ter smer razvoja, ki jo po liberalizmu lahko le slutimo. Vsekakor priporočeno branje za (s)treznitev pregretih prozahodnih glav, ki v vsesplošnem stremeljenju k materialnemu nerereflektirano in pavšalno (ter preplitvo) povzemajo kralitice o svobodi, enakosti in priložnostih, ki jih o sebi p(r)odaja kapitalistično-liberalistični svet. Dobra stvar pri vsem napletanju o koncu zgodovine je prav točka, ki nam jo ta konec ponuja. S t.i. prevlado liberalistične politične filozofije imamo enkratno priložnost, da premislimo vse pomanjkljivosti, omejenosti in nereflektirane zamejenosti, ki jih liberalistična tradicija, kljub vse večjemu poudarjanju egalitarističnih (in komunitarističnih) elementov človeške narave, perpetuira in skuša ohranjati v modificiranih, a še vedno liberalističnih manirah.

Larisa VODEB

Ferdinand SCHEVILL

A History of the Balkans

From the Earliest Times to the Present Day
Dorset Press
New York 1991

Razpad nekdanje federativne Jugoslavije v začetku 90. let tega stoletja je pomenil strokovni izziv za širšo družboslovno znanost. Številni strokovni članki in knjige so poskušali vsak s svoje znanstvene perspektive osvetliti, analizirati in razložiti vzroke in posledice propada avnojske Jugoslavije, s čimer se je soočala celotna

mednarodna javnost. Ena od številnih knjig, ki so preplavile knjižni trg na temo Balkana, je tudi izjemno vplivno delo Ferdinanda Schevilla z naslovom *Zgodovina Balkana: Od najzgodnejših dni do danes*, ki je leta 1991 kot ponatis v več tisoč izvodih izšlo pri newyorški založbi Dorset Press. Gre za knjigo, ki je prvič izšla v začetku dvajsetega stoletja in je bila v 90. letih ponatisnjena brez kakršnega koli predgovora ali opombe, ki bi pričal o njeni prvi izdaji. Še več, pri ponatisu je originalna letnica prvotne izdaje preprosto izginila. Ocene, stereotipi in predsodki o Balkanu z začetka tega stoletja so torej neovirano in z visoko izdajateljsko podporo (cena knjige je bila simboličnih pet funtov) ugledali luč sveta ob izteku tega stoletja in sicer v kontekstu etničnega čiščenja na področju nekdanje Jugoslavije.

Kot nam pove že sam naslov knjige, je njen namen zgodovinski prerez dogajanj na Balkanu. Avtor zgodovinsko pripoved Balkana prične s predstavitvijo antične Grčije, nadaljuje z opisom bizantinskega in otomanskega imperija ter jo zaključuje z navedbami posledic prve svetovne vojne. Kulturno pestrost prebivalcev in zapletenost in preplet interesov velikih sil na tem območju, je avtor prikazal z dokaj bogato predstavitvijo. Knjiga, ki z dodatkom seznama bizantinskih in otomanskih vladarjev ter voditeljev grške, srbske, črnogorske, romunske in bolgarske države ter indeksom, namreč obsega 558 strani. Razdeljena je na 32 poglavij, ki so vsebinsko razdeljeni v tri sklope. V knjižnem delu je avtor na več mestih poudaril, da je za razumevanje sedanosti potrebno poznavanje preteklosti. Vendar se nam ob prebiranju njegove knjige večkrat postavlja vprašanje, če njegova zgodovinska predstavitev res temelji na objektivni razlagi. Branje med vrsticami namreč pokaže, da je njegova predstavitev Balkana zasnovana na stereotipnih predstavah o ljudeh, živčilih na tem področju. Skozi to prizmo stereotipne predstave pa so ovrednoteni in osvetljeni zgodovinski dogodki in dejstva.

Kot že rečeno, je avtor zgodovinsko pestrost Balkana poleg uvoda zaobjel v treh vsebinskih sklopih. V uvodnem poglavju je na kratko predstavil geografske značilnosti balkanskega polotoka. Poudaril je relativno

dobro geografsko povezanost Balkana z osrčjem Evrope, ki jo omogočajo rečne poti. Po njegovem mnenju so gorske verige znotraj polotoka tiste, ki vzbujajo občutek njegove odrezanosti od Evrope, saj ga razdelijo na številne geografske enote. V notranji nepovezanosti avtor tudi vidi enega od glavnih vzrokov za težave pri doseganju politične enotnosti prebivalcev balkanskega polotoka. Avtor pa ne ostane zgolj pri tem geografskem dejavniku, ki determinira ljudi tega področja. Naslednji naravni dejavnik vidi v podnebjju, ki ima vpliv na mentalni, fizični razvoj tamkajšnjih prebivalcev. Zadnje poglavje v uvodu pa Schevill namenja predstavitvi antične grške in rimske kulture in njenem vplivu na razvoj balkanskega polotoka. Prva epoha balkanske zgodovine se torej začne z antično Grčijo, ki jo avtor pojmuje kot začetek evropske civilizacije. Kaže se mu kot entiteta, kateri dosežki so na vseh področjih človekovega ustvarjanja še danes občudovanja vredni. Grški prisotnosti na Balkanu je Schevill pripisal velik pomen, saj so Grki s svojim znanjem, v nasprotju z ostalimi ljudstvi, na to območje prinesli *"luč civilizacije"* (Schevill 1991, 4). Navkljub opetani superiornosti grške kulture pa avtor obžaluje, da Grkom ni uspela trajna politična fuzija mediteranskih ljudstev. S padcem Aleksandra Velikega se za Balkan začne epoha rimske nadoblasti, ki ji je uspelo balkanski polotok združiti pod enotno oblast. Avtor je predstavil Rimljane, ki so bili posnemovalci grške kulture, kot tolerantne, napredne gospodarje, ki pomenijo za zaostala ljudstva na Balkanu pravi blagoslov, saj jim s svojimi sposobnostmi načrtovanja, vztrajnosti, smisla za popolno organizacijo in občutkom za kvalitetno vodenje države, ki se izraža skozi učinkovito državno upravo in sistemom vojske, vodijo na pot civiliziranosti. Asimilacijo in uniformizem Balkana z rimskim imperijem avtor pojmuje kot sredstvo za odmik iz neciviliziranega v civilizirano življenjsko skupnost.

Po podani uvodni predstavitvi pomena grške in rimske antične kulture, avtor obdobje od oblikovanja bizantinskega imperija do prihoda Otomanov na balkanski polotok označi kot bizantinsko epoho v zgodovini Balkana. Ta prvi večji vsebinski

sklop knjige je avtor posvetil opisu vzpona in padca bizantinskega imperija in podrobnemu opisu osebnih psiholoških karakteristik Slovanov in ostalih azijskih ljudstev, ki so s svojimi vpadi ogrožali obstoj bizantinskega imperija. Glede na to, da avtor poudari, da sta Bizanc in njegova kultura rezultat tako grškega klasicizma, orientalizma in krščanstva, je njegov pristop do helenizacije in krščanstva drugačen kot do orientalskih vplivov. Prednosti in veličina bizantinske države so po avtorjevem mnenju osnovane na grški in rimski kulturi. Prednosti nove države avtor nemalokrat označuje z izrazom Grški imperij, medtem ko so slabosti in pomanjkljivosti v večini označene z Bizancem. Bizancu kot konglomeratu različnih kulturnih elementov na splošno ne pripisuje velikega kulturnega pomena, saj se *"bizantinska civilizacija kot kombinacija različnih vplivov grške, rimske, hebrejske in perzijske kulture ne more primerjati z velikimi civilizacijami, ki so zapisane v zgodovino in vznemirjajo naše občudovanje"* (Schevill 1991, 123). Iz tega sledi, da avtor že a priori podcenjuje vrednoti kulture, ki ne izhajajo iz antične Grčije in Rima. Pa vendarle, kljub pomanjkljivostim, ki jih Bizanc ima in se nanašajo na orientalske vplive, avtor obžaluje njegov propad, ki pomeni prihod islama v Evropo.

Velik je velik del tega dela knjige je namenjen opisu osebnih karakteristik ljudstev, ki so se v šestem stoletju začeli priseljevati na balkanski polotok in ogrožati bizantinski imperij. Največje pozornosti in subjektivne oziroma stereotipne predstave so deležni Slovani in Mongoli, oziroma ljudstva, ki so prihajala iz azijskih predelov sveta. Na splošno so Slovani opisani kot barbari, ki so *"organizirani v majhnih in nepovezanih klanih, za katere je značilno, da imajo nizko stopnjo odpora, med njimi pa vlada ljubosumnje"* (Schevill 1991, 60) in izvirajo iz *"Rusije, ki je najverjetneje središče ras"* (Schevill 1991, 73). Bistvena kvalitativna razlika med Slovani in Mongoli, ki jo avtor poleg rasne pripadnosti navede, je pripravljenost Slovanov na stalno naselitev in obdelovanje zemlje, medtem ko Mongolom pripiše zgolj interes za plenjenje in ropanje. Pripravljenost Slovanov za stalno naselitev je

po njegovem mnenju pomenila njihovo transformacijo iz roparjev do naseljencev. Stalna naseljenost Slovanov pa je prinesla na to območje tudi etnične demografske spremembe. Slovani, kot številno močnejša populacija, so namreč pričeli z asimilacijo tamkajšnjih prebivalcev. Če je avtor helenizacijo kot sredstvo asimilacije pozitivno vrednotil, pa so latinizirani Iliri, ki so prihajali v stik s Slovani označeni kot *"njihove največje žrtve"* (Schevill 1991, 72). Da avtor podkrepi predstavo o Slovanih kot nerazviti, barbarskih, plemensko sprtih in politično usmerjenih hordah, predstavi njihovo tedanje gospodarsko življenje preko opisa temeljnih družbeno-ekonomskih odnosov znotraj njihove skupnosti. Avtor poudari, da je njihovo gospodarstvo, ki ni temeljilo na akumulaciji presežkov, preprečevalo nastajanje občutne socialne razslojenosti. Iz tega dejstva pa zaključí, da te navidezne enakosti med člani ne moremo razumeti kot *"njihovo gorečo željo po demokraciji"* (Schevill 1991, 74). Slovanom torej ne pripisuje kakršne koli naravnosti k demokraciji oziroma politični svobodi, značilni za antično grško kulturo. Poenostavitev predstavitev družbeno-ekonomske ureditve Slovanov je avtor dosegel z oznako, da je takšna ureditev *"ena od zgodnjih tipov komunizma"* (Schevill 1991, 74). Višek determiniranosti Slovanov s prej razumljenim komunizmom, kar bi lahko razumeli tudi kot s primitivno družbeno-ekonomsko ureditvijo, ki ne izpostavlja privatne lastnine, pa Schevill doseže z navedbo, da se je *"kmetijski komunizem ohranil vse do danes, čeprav so se ga ostala ljudstva odročila"* (Schevill 1991, 75). Vidimo, da avtor Slovanom odreka naravnost k demokraciji, medtem ko posredno določa njihovo usmerjenost v nižjo razvito obliko družbeno-ekonomskega sistema. Implicitno je torej navedeno, da Slovani niso sposobni samostojno oblikovati družbeno-ekonomske ureditve, značilne za Evropo. Med skupinami Južnih Slovanov je avtor osrednjo pozornost namenil predstavitvi Srbov in Bolgarov. Njihov opis, ki je zaobjet skozi predstavitev nastanka prve bolgarske države in srbskega imperija, se bistveno ne razlikuje od splošne percepcije Slovanov. Bizansko epoko balkanske zgod-

vine je avtor zaključil z analizo vzpona in padca srbske države. Predstavitve nastanka srbske države je v skladu z avtorjevim stališčem o kulturno zaostalih Slovanih. Če avtor, na podlagi zgodovinskih dejtev, ni mogel zanikati sposobnosti srbskih voditeljev, ki so prispevali, da je bila njihova država ena glavnih političnih sil v 14. stoletju na Balkanu, pa ne zamudi priložnosti, da po koncu uspešne srbske voditeljske dinastije Nemaničev pripomni, da so *"bili takšni sposobni voditelji prej izjeme kot pravilo, kajti na površje je vedno znova prihajal duh plemenskega partikularizma"* (Schevill 1991, 147). Tako je ozemeljsko širitev, ki jo je Srbija dosegla v 14. stoletju pod vodstvom Dušana Silnega, označil kot posledico ugodnih okoliščin. Postopen zaton srbske države, ki je bil zaznanovan z boji med fevdalci, pa avtorju služi, da ponovno poudari srbski duh partikularizma. Prvi del knjige se zaključuje s krajšimi predstavami o bogomilih, latinskem cesarstvu in dubrovniški republiki.

Naslednji večji vsebinski sklop poglavij je namenjen otomanski epohi v balkanski zgodovini. Obdobje se začne s poglavjem o prihodu Otomanov na balkanski polotok, nadaljuje s podrobno predstavitev otomanskih državnih institucij, navad, običajev Otomanov in funkcioniranja njihove države. Zaključuje pa se s poglavjem o vplivu francoske revolucije na otomanski imperij. Zgodovinska dejstva so najverjetneje pripomogla, da avtor otomanskim voditeljem, ki so vplivali na vzpon imperija, ni mogel v celoti odreči njihovih državotvornih sposobnosti. Njihovim naslednikom, ki so delovali v obdobju zatonja imperija, pa Schevill že pridene karakteristike v skladu z evropskimi stereotipnimi predstavami o Turkih. Označeni so kot kruti, intrigantski, bolesto ambiciozni, kolerični, arogantni in versko fanatični plenilci z neukrotljivo energijo. Zanje je značilna arogantna vojaška mentaliteta, ki jim narekuje uporabo terorja za doseg cilja. Obdarjeni z vojaško podjetnostjo in osvajanjem uresničujejo svoj cilj širitve islama. Obdobje otomanske prevlade v balkanski zgodovini avtor zaznamuje kot ero štiristoletnega zatiranja in eksploatacije kristjanov. V nasprotju z obdobjem

pokristjanjevanja, ki ga avtor pojmuje kot pričetek slovanskega vstopa v civilizacijo in evropeizacijo, mu otomanska nadoblast pomeni obdobje nočne more in nazadovanja. Če so bili Slovani še v obdobju bizanske nadvlade prikazani kot plemena roparjev, barbarskih navad, se po pristupu v krščansko religijo avtorjev odnos do njih kvalitativno spremeni. Tako o njih ne govori več kot o hordah, plemenih, ampak uporablja izraz ljudstvo. Avtor nič več ne govori o barbarskih Slovanih, ampak pokristjanjenim Slovanom pripiše vlogo branitelja Evrope pred fanatičnimi verskimi bojevniki islama.

Zadnji del knjige je avtor namenil obdobju od začetka 19. stoletja do konca 1. svetovne vojne. Značilnost tega dela knjige je izčrpno navajanje zgodovinskih dogodkov, ki so zaznamovala to obdobje, ki ga avtor naslovi kot obdobje osvoboditve izpod otomanske nadoblasti. Avtor seveda ne more mimo navedbe uporov južnih Slovanov, živčih v okviru otomanskega imperija. Istočasno pa poskuša predstaviti zapletenost interesov in vmešavanje evropskih velesil na tem prostoru. Zgodovinsko osvetlitev dogajanj avtor v veliki meri zreducira na razmerje med kristjani in muslimani, s katero ponovno prikaže svoje prepričanje o večvrednosti evropske kulture, obogatene s krščansko tradicijo. Z opisom vojaških zmag in porazov potencira podobo o krutih orientalskih muslimanskih navadah in običajih in vojaštvu predanim Slovanom. Zmage kristjanov so v tem delu knjige predstavljene kot popoln triumf, medtem ko so zmage Otomanov zaznamovane kot kruto maščevanje in pobijanje nedolžnih kristjanov. Struktura otomanske države, ki si je podredila kristjane, ni deležna objektivne ocene, saj je zaznamovana kot naključna vojaška tvorba, ki se ji je potrebno upreti. Upore krščanskih ljudstev proti otomanski nadoblasti avtor pojmuje kot zadrževanje islama in ohranjanje elementov evropske civilizacije. Uspešni upori Srbov, Bolgarov in Grkov so pospremljeni z navdušenjem, češ da so novonastale svobodne države vstopile v evropski sistem modernih držav. Legitimnost upora proti otomanski nadoblasti avtor vedno znova poišče v njihovem podrejenem položaju znotraj imperija. Predstavljeni so kot tra-

gične žrtve, ki so morale svojo versko svobodo plačevati z visokimi davki. Srbi pod otomansko oblastjo so predstavljeni kot hrabri, drzni vojaki, ki brezpogojno sledijo in zaupajo oziroma se identificirajo s svojim voditeljem. Podobne oznake so navedene za Bolgare in Grke. Črnogorcem, ki jih uvršča med srbsko ljudstvo, pa so namenjene še boljše ocene iz vojaških sposobnosti. Označeni so kot neustrasni gorski bojevniki. Pozitivni prikaz slovanskih ljudstev se pravzaprav nanaša samo na njihove vojaške sposobnosti. Te avtor izpostavi, ko se manifestirajo v boju proti Otomanom. Vidimo, da jih Schevill pozitivno oceni le takrat, ko je njihovo bilo delovanje v interesu evropskih držav. Ko pa avtor preide na oceno njihovega lastnega razvoja, na njihove posamične interese, ki seveda niso nujno kompatibilni z evropskimi, pa smo ponovno soočeni s sliko o nerazvitem Balkanu, ki mu je potrebno pomagati tako, da prevzame evropske kulturne norme. V odnosu do evropskih držav so bile novonastale države ponovno predstavljene kot entitete, kjer prevladujejo relikti barbarskosti in neciviliziranosti kot posledice slovanskega porekla in otomanske nadoblasti. Te morajo biti presežene z evropeizacijo. Zmaga nad otomanskim imperijem seveda ni prikazana brez omembe znatnega prispevka evropskih držav. Še več, nazadovanje in propad otomanskega imperija ter progres novonastalih držav je razložen predvsem kot posledica zavračanja oziroma inkorporiranja evropskih norm in mentalite v družbeno strukturo balkanskih držav. Avtor pregled zapletene in burne zgodovine balkanskega polotoka zaključuje z navedbami posledic 1. svetovne vojne. Opusti subjektivno vrednotenje in ocenjevanje zgodovinskih dogodkov in dejstev ter se osredotoči zgolj na suhoparno navajanje zgodovinskih podatkov o nastanku Kraljevine Jugoslavije in ostalih teritorialnih sprememb, ki so jih bile deležne balkanske države v skladu s podpisanimi mirovnimi pogodbami.

Kakšna bi bila torej splošna ocena knjige? Delo nedvomno vsebuje najpomembnejša zgodovinska dejstva in podatke, ki so relevantni za razumevanje preteklih dogodkov na Balkanu. Vendar je poglobljena slabost

knjige v interpretaciji teh dogodkov. Ti namreč v večini primerov niso osvetljeni nepristransko, ampak jih avtor razlaga z izrazito evropocentristične perspektive. Kakšna je potemtakem evropocentrična percepcija Balkana in Balkancev, ki smo ji priče od začetka prihoda Slovanov na balkanski polotok? Na podlagi zapisanega lahko izvedemo naslednje zaključke. Prihod Slovanov pomeni ključni preobrazi v pojmovanju Balkana, ki začne pridobivati izrazito pejorativen oziroma podcenjujoč pomen. Slovani so postajali številčno dominantnejši in so ohranjali svoj način življenja oziroma kulturo, ki se je bistveno razlikovala tako od kulture takratnih oblastnikov kot tudi od kulture tedanje zahodne Evrope. Glede na to, da helenizacija in latinizacija ni povsem uspela, so se obstoječe kulturne razlike začele povečevati. Predstavo o tipičnem Slovanu je avtor zasnoval na poudarku njegove emotivne in ne racionalne komponente osebnosti. Avtor jim pripiše njihovo naravnost k intenzivnim čustvenim procesom kot so fanatizem, strastna privrženost plenjenju, ropanju, ubijanju. Nesposobnost organiziranosti, nizka stopnja doseganja politične enotnosti, navezanost na zemljo kot prvobiten element preživetja, so nadaljne njihove karakteristike. Poudarek je torej na njihovi iracionalnosti, ne omenja se njihova kognitivna plat osebnosti, ta je pridržana za nosilce evropske civilizacije. Osebnostne karakteristike Slovanov so potemtakem predstavljene kot posledica njihove etnične in kulturne pripadnosti ter vpliva geografskih dejavnikov.

Ko želimo oblikovati splošno defenicijo evropske percepcije Balkana, se nam postavi vprašanje, kateri je poglobljen dejavnik, s katerim avtor želi določiti Balkan. Ali je to geografski, politični, kulturni dejavnik? Sklenemo lahko, da avtor pojmuje Balkan predvsem v kulturnem smislu. Zakaj? Balkan je namreč skozi njegovo knjigo predstavljen kot prostor, na katerem živijo potomci slovanskih ljudstev, katerih družbeni razvoj je bil na nizki stopnji. S tem ko povezuje kulturne značilnosti z etnično pripadnostjo, ki jo v večini primerov poenostavljeno enači z rasno pripadnostjo ter z geografskim determinizmom, pristaja na kontinuiteto in ne-

spremenljivost glavnih komponent kulture. Glede na to, da avtor izhaja iz predpostavke, da je država v dobršnji meri odsev njenih prebivalcev, Balkan poistoveti z najznačilnejšimi osebnostnimi karakteristikami njegovih prebivalcev in glede na to, da Schevill ne popolnoma izključi vplivov asimilacije, na koncu zaključi, da je Balkan prostor, kjer se srečuje evropska racionalnost s slovansko čustvenostjo ter islamskim fanatizmom. Vlogo Balkana tako avtor vidi v povezovanju

med dvema kontinentoma, lahko bi rekli tudi med dvema civilizacijama, med evropsko in islamsko.

Na podlagi zapsanega in prebranega lahko zaključimo, da je predstavljena knjiga primer pristranskega interpretiranja zgodovine. Če vas torej zanima, kakšen je evropocentričen pogled na Balkan in Balkance, bo ta knjiga v veliki meri izpolnila vaša pričakovanja. Zgodovini kot znanosti pa tovrstno delo prav gotovo ni v ponos.